

DE VLAAMSE MINISTER VAN ONDERWIJS, SPORT, DIERENWELZIJN EN VLAAMSE RAND

MEDEDELING AAN DE VLAAMSE REGERING

Betreft: Beschouwingen Voorsprongfonds

Het Voorsprongfonds Hoger onderwijs kreeg na twee jaar zijn beslag. In die periode grepen de Vlaamse universiteiten en hogescholen de kans om te leren en te innoveren met als doel het Vlaamse Hoger onderwijs toekomstbestendiger te maken en blijvend op de kaart van Europese topinstellingen te plaatsen.

Deze mededeling blikt terug op de resultaten van het Voorsprongfonds en geeft de belangrijkste beschouwingen weer inzake de invloed van het Voorsprongfonds op een toekomstgericht opleidingsportfolio en levenslang leren. Daarnaast geeft de nota ook inzage in het ontwerp-afsprakenkader rond microcredentials in het hoger onderwijs.

1. Situering

Het Voorsprongfonds Hoger onderwijs¹, waarbij maar liefst 60 miljoen EUR² werd geïnvesteerd in het **digitaler, flexibeler en eigentijds** maken van het Vlaamse Hoger onderwijs, kreeg na twee jaar zijn beslag. In die periode grepen de Vlaamse universiteiten en hogescholen de kans om te leren en te innoveren met als doel het Vlaamse Hoger onderwijs toekomstbestendiger te maken en blijvend op de kaart van Europese topinstellingen te plaatsen.

Binnen het Voorsprongfonds werd prioriteit gegeven aan **drie inhoudelijke speerpunten**, namelijk de verdere uitbouw van:

- een toekomstbestendig en wendbaar opleidingsportfolio;
- levenslang leren en
- digitale onderwijsvormen.

De redenering achter deze speerpunten is duidelijk. Als de economie, de arbeidsmarkt en de samenleving constant en steeds sneller evolueren, dan moet het opleidingsaanbod in het hoger onderwijs flexibel mee kunnen transformeren. Een stevig en goed doordacht hoger onderwijsaanbod met een versterkte (internationale) samenwerking, meer gerichtheid op levenslang leren en de arbeidsmarkt en meer aandacht voor een kwaliteitsvolle instroom, doorstroom en uitstroom van studenten staat hierbij centraal.

¹ Dit is de Europese faciliteit voor herstel en veerkracht (RRF), aangevuld met de Vlaamse Veerkracht.

² Daarvan werd 53,8 miljoen EUR gefinancierd vanuit Europa via RRF

De gehanteerde methodiek binnen het Voorsprongfonds was tweeërlei: enerzijds rolden de hoger onderwijsinstellingen acties uit op de korte termijn door het opzetten van projecten gericht op concrete ontwikkelingen met betrekking tot de thema's binnen de drie speerpunten. Daarbij werd samenwerking tussen de hogeronderwijsinstellingen sterk aangemoedigd. Anderzijds deden de instellingen, vanuit hun ervaringen met de projecten, aan visieontwikkeling voor de langere termijn. Alle projecten zijn steeds zo opgevat en uitgevoerd vanuit het idee investeren om op langere termijn te renderen. Elk project werd inmiddels duurzaam verankerd.

Hierbij werd ook de input van het ruimere veld van stakeholders meegenomen zoals het actieplan 'Koers zetten naar een lerend Vlaanderen' van het Partnerschap LLL, de uitkomsten van de (tijdelijke) werkgroep LLL, adviezen van de Vlaamse onderwijsraad (VLOR), , denkoefeningen van de Vlaamse Interuniversitaire Raad (VLIR) en de Vlaamse Hogescholenraad (Vlhora)...

Voorliggende tekst is het resultaat van dat dubbele proces en is als volgt opgebouwd: hij vertrekt vanuit een weergave van de globale verwezenlijkingen van de Voorsprongfondsprojecten en schetst de transformerende kracht ervan voor het Vlaamse hoger onderwijs. Vanuit de 'lessons learned' komen we tot een visie op een toekomstbestendig hoger onderwijs in Vlaanderen, waarbij een wendbaar opleidingsportfolio en de inzet van digitale werkvormen ingrediënten zijn die bijdragen tot de verdere uitbouw van levenslang leren in Vlaanderen. In die zin zijn de drie speerpunten van het Voorsprongfonds onlosmakelijk met elkaar verbonden en versterken ze elkaar. Tot slot gaan we in deze nota dieper in op het gebruik van microcredentials als concreet instrument voor het bevorderen van levenslang leren.

2. Globale resultaten van de Voorsprongfondsprojecten

2.1. De uitbouw van een opleidingsportfolio dat toekomstbestendig en wendbaar is

Binnen het eerste speerpunt van het Voorsprongfonds werden de Vlaamse hogescholen en universiteiten uitgedaagd om hun opleidingsportfolio kritisch onder de loep te nemen. Ze konden ervoor kiezen om hun portfolio te analyseren op instellingsniveau, op instellingsoverschrijdend niveau of specifiek in het licht van de duurzame en toekomstbestendige (her)oriëntatie van het aanbod.

Om de samenwerking tussen hogeronderwijsinstellingen te bevorderen diende deze analyse, waar mogelijk, ook in samenwerking met andere instellingen te gebeuren. De analyses zorgden ervoor dat instellingen op een objectievere grond gesprekken met elkaar konden aangaan over het opleidingsportfolio en de regionale en maatschappelijke noden waaraan zij met hun opleidingsportfolio tegemoet willen komen.

Beleidsvoering rond het instellingseigen opleidingsportfolio

De meeste instellingen beschikten over analyse- en beleidskaders waarmee zij hun instellingseigen opleidingsportfolio kritisch konden evalueren en gericht vorm geven. Het Voorsprongfonds maakte het voor instellingen mogelijk om nieuwe kaders te ontwikkelen, of om bestaande kaders uit te breiden. Doordat het Voorsprongfonds de dialoog tussen instellingen stimuleerde hebben zij deze analyse- en beleidskaders ook explicieter met elkaar vergeleken of acties ondernomen om deze aan elkaar te relateren. Zo werkten de vrije hogescholen (Arteveldehogeschool, Karel de Grote Hogeschool, LUCA School of Arts, Odisee, Thomas More³, UCLL⁴ en ViVES⁵) samen aan een gemeenschappelijk kijkkader. De meeste instellingen hebben deze analyse- en beleidskaders duurzaam verankerd in hun interne kwaliteitszorgsystematiek, of hebben hiertoe concrete plannen.

³ Bij vermelding van Thomas More bedoelen we Thomas More Kempen en Thomas More Antwerpen.

⁴ Bij vermelding van UCCL bedoelen we UC Leuven en UC Limburg.

⁵ Bij vermelding van VIVES bedoelen we Katholieke hogeschool VIVES Noord en Katholieke hogeschool VIVES Zuid.

Deze kaders hebben zowel betrekking op het niveau van een instelling, als op het niveau van de individuele opleidingen. Universiteiten en hogescholen weten vandaag ook beter waar, binnen de structuren van hun instelling, de verantwoordelijkheid ligt om de opvolging van deze kaders te borgen. AP hogeschool stelde hiervoor bijvoorbeeld een vaste portfoliomanager aan. Vrije Universiteit Brussel creëerde dan weer specifieke curriculumvernieuwingsmandaten binnen opleidingen.

Om deze kaders handen en voeten te geven ontwikkelden verschillende instellingen gedurende de looptijd van het Voorsprongfonds **interactieve digitale tools** zoals dashboards die de verschillende eigenschappen van het opleidingsportfolio op overzichtelijke wijze samenbrengen. Aan deze tools kunnen in vele gevallen ook financiële data worden toegevoegd, zoals de kost van het ingezette onderwijspersoneel. Dankzij het Voorsprongfonds zijn instellingen beter gewapend om de strategische besluitvorming in de toekomst over het **opleidingsportfolio efficiënt en op data gebaseerd** te laten verlopen. De dashboards van Arteveldehogeschool, Odisee, UCLL en Universiteit Gent genereren bijvoorbeeld knipperlichten wanneer de programmatie suboptimaal lijkt te verlopen.

Een groot aandeel van de instellingen beschikt over een duidelijk **gedefinieerde set aan criteria en kwaliteitskenmerken** waaraan zij de toekomstbestendigheid van hun opleidingen toetsen. De toetsing gebeurt zowel voor bestaande opleidingen in het kader van interne kwaliteitszorgprocedures of curriculumhervormingen als bij de conceptualisering en externe aanvraagprocedures voor een nieuwe opleiding. Het Voorsprongfonds was een katalysator voor instellingen om deze criteria scherp te stellen en aansluiting te laten vinden bij ruimere inzichten over duurzaamheid en toekomstbestendigheid. Zo baseerde de Universiteit Gent zich op Europese beleidsagenda's en beleidsteksten over 21ste-eeuwse sociale, economische, ecologische, technologische en demografische veranderingen en formuleerde de universiteit vijf criteria waaraan hun opleidingen moeten voldoen om toekomstgericht te zijn.

Instellingsoverstijgende samenwerking voor een optimale regionale en maatschappelijke impact
Dankzij het Voorsprongfonds hebben instellingen beter zicht op de impact van hun **opleidingsfolio binnen de regio's** waarin zij actief zijn, alsook op de mate waarop dit portfolio afdoende kan inspelen op de **kennismoden in het werkveld**.

Zo organiseerden instellingen gedeelde initiatieven om studiekeuzers uit hun regio te informeren, zowel tijdens de initiële oriëntatie als bij een eventuele heroriëntatie. Verder werkten hogescholen en universiteiten samen om de **doorstroom tussen opleidingen** met verschillende kwalificatieniveaus binnen eenzelfde vakgebied of kennisdomein te verhogen via nieuwe schakelprogramma's, 'ritstrajecten', enz... Daarbij hadden zij in het bijzonder aandacht voor levenslang leren en de noden van de arbeidsmarkt.

Instellingen deelden ook intensiever de aanwezige expertise over een vakgebied, en werkten samen nieuwe opleidingen uit. Dergelijke samenwerking resulteerde bijvoorbeeld voor Universiteit Gent en Hogeschool Gent in het delen van opleidingsonderdelen tussen zowel de academische Bachelor biomedische wetenschappen en de professionele Bachelor in de biomedische I laboratoriumtechnologie, als tussen de Master of Science in de bewegings- en sportwetenschappen en de professionele Bachelor Voedings- en dieetkunde. In de toekomst hopen deze twee instellingen ook verkorte 'ritstrajecten' tussen bachelors te kunnen organiseren. Hogeschool PXL voorzag dan weer gelijkaardige 'ritstrajecten' tussen de beroepskwalificerende trajecten op niveau 5 bij opleidingscentrum Syntra en haar graduaatsopleidingen.

Eenzelfde samenwerking tussen hogeschool en de plaatselijke opleidingscentra, zij het minder geïntegreerd, werd opgezet door Hogeschool West-Vlaanderen en Syntra West. Ook LUCA School of Arts trachtte de grenzen tussen haar professionele en academische bacheloropleidingen te doorbreken door zes interdisciplinaire, niveau-, opleidings- en campusoverschrijdende docententeams te definiëren.

Enkele instellingen hebben ingezet op het versterken van hun relaties met specifieke secundaire scholen uit de regio en het secundair onderwijs in het algemeen. Bijzondere vermelding verdient daarbij een project van Artesis Plantijn Hogeschool Antwerpen dat de fundamenteen legde voor een voorbereidend 'zevende jaar' voor pioniersstudenten en studenten uit secundaire richtingen met arbeidsmarktfinaliteit.

Daarnaast hebben de hogescholen ook gezamenlijk twee acties ondernomen met een effect op de **lerarenopleidingen**. Meer specifiek werd de toeleiding naar de educatieve bachelors verder versterkt door de ontwikkeling van een Vlaanderenbreed remediëringaanbod voor studenten die niet slaagden voor de starttoets lerarenopleiding. Via **gedifferentieerde online trajecten** kunnen deze studenten zich nu zelfstandig voorbereiden op de opleiding. Instellingen exploreren op welke manier dit materiaal ook kan worden ingezet voor instromende studenten uit andere opleidingen. Voor de educatieve bacheloropleidingen sloegen de Vlaamse hogescholen verder ook de handen in elkaar om op het niveau van de Vlaamse Hogescholenraad een databank te realiseren waarin vakdidactisch materiaal voor leerkrachten voor nijverheidsvakken breed toegankelijk kan worden gemaakt. Meer algemeen bracht het project de vakdidactici van de hogescholen, het werkveld en de pedagogische begeleidingsdiensten dichter bij elkaar om de toekomst van deze opleidingen en de nijverheidsdidactiek verder vorm te geven.

Tot slot hebben verschillende instellingen, op basis van de analyses en samenwerkingen, **(middel)langetermijnplannen** geformuleerd die hun opleidingsportfolio ook na de looptijd van het Voorsprongfonds zullen beïnvloeden. Zo geven bijna alle instellingen aan in de toekomst meer samen te willen werken door opleidingen beter op elkaar te laten aansluiten of door meer opleidingen en opleidingsonderdelen te delen. Hogescholen en universiteiten zeggen ook samen te willen kijken hoe leerladders kunnen worden vervolledigd en regionale lacunes kunnen worden ingevuld. Daartegenover staat het voornemen van instellingen om de **verkokering tussen opleidingen tegen te gaan** en dezelfde opleidingsonderdelen vaker in verschillende opleidingen op te nemen.

Een duurzaam en innovatief opleidingsportfolio

Dankzij de middelen uit het Voorsprongfonds formuleerden verschillende hogescholen en universiteiten **instellingsbrede competentieprofielen** die afgestudeerde studenten in staat moeten stellen volop te participeren aan een almaar veranderende maatschappij. Deze 21 eeuwse vaardigheden kregen verder vorm binnen de specifieke opleidingen en vertaalden zich in nieuwe leerresultaten. Vaak werden deze competentieprofielen ook expliciet verbonden met de hierboven beschreven criteria voor toekomstgericht curricula waaraan instellingen hun opleidingen toetsen. Dergelijke oefening zette de Erasmushogeschool Brussel bijvoorbeeld aan om instellingsbrede leerresultaten te ontwikkelen rond toekomstdenken en artificiële intelligentie. Hogeschool PXL hanteert zelfs drie concrete, instellingsbrede leerlijnen die elk van de door hen aangeboden opleidingen structureren op vlak van ondernemend, onderzoekend en internationaal en intercultureel handelen.

Professionalisering personeel

Om deze toekomstgerichte visie te verankeren in de onderwijspraktijk zetten instellingen in op diverse initiatieven waarmee opleidingsverantwoordelijken, docenten en onderwijsondersteunend personeel werden **geprofessionaliseerd**. Onderwijslabs waren de plaats waar deze toekomstgerichte principes in co-creatie en via hands-on begeleiding vorm kregen in de concrete onderwijsactiviteiten. Daarnaast konden instellingen via pilootprojecten tijdens de looptijd van het Voorsprongfonds ervaringen opdoen om deze implementaties in de toekomst door te voeren binnen het hele curriculum. Arteveldehogeschool en Karel de Grote Hogeschool rolden samen het LABS project uit waarbij studenten, onderzoekers en externe werkveldpartners tijd, middelen en ruimte krijgen om interdisciplinair aan de slag te gaan met VUCA uitdagingen en de instellingsbrede competenties (verder) te ontwikkelen. VIVES ontwikkelde drie transversale opleidingsonderdelen

over de sustainable development goals en verankerde deze transversaal in al haar curricula. Hogeschool Gent ontwikkelde een gelijkaardig instellingsbreed opleidingsonderdeel rond AI.

Onderwijsinnovatie

Specifiek voor het **studiegebied gezondheidszorg** creëerden verschillende instellingen nieuwe innovatieve onderwijsomgevingen. Universiteit Hasselt zette bijvoorbeeld een Multidisciplinair Lab voor intraprofessioneel leren en innoveren in revalidatietechnologie op. Universiteit Antwerpen investeerde in 3D technieken voor anatomisch onderwijs. De associatie KU Leuven, waaronder naast de Katholieke Universiteit Leuven ook de hogescholen LUCA School of Arts, Odisee, Thomas More, UCLL en VIVES vallen, zette diverse projecten op rond biomedische actoren voor de toekomst waarbij nieuwe competentieprofielen werden gedefinieerd, scenario's voor simulatieonderwijs werden gedeeld in een databank, en dure infrastructuur samen werd aangekocht of gedeeld. Katholieke Universiteit Leuven kon dankzij de middelen van het Voorsprongfonds gelijkaardige projecten opzetten rond Creatieve makers van de toekomst (in samenwerking met LUCA School of Arts) en Data Science voor Humane Wetenschappen, wat resulteerde in interdisciplinaire keuzevakken en online modules, maar ook in leergemeenschappen en plaatsen waar de universitaire gemeenschap rond deze domeinen kan samenkomen. Hogeschool West-Vlaanderen ontwikkelde een vergelijkbare reeks lessenpakketten rond data gedreven en digitale vaardigheden.

2.2. Levenslang leren binnen het hoger onderwijs versterken

De bestaande Vlaamse regelgeving biedt hogescholen en universiteiten reeds diverse mogelijkheden om in te zetten op levenslang leren. Toch scoort Vlaanderen vooralsnog onder het Europese gemiddelde op het vlak van participatie van volwassenen aan levenslang leren. Het Voorsprongfonds gaf dan ook een welkome impuls aan de instellingen voor hoger onderwijs en de sociale partners om, vanuit een **gedeelde visie op levenslang leren**, deze participatie te verhogen. Meer nog, het Voorsprongfonds bleek de aanleiding voor een systemische en duurzame omwenteling binnen het Vlaamse hogeronderwijsveld op het vlak van levenslang leren. De kloof tussen hogeronderwijsinstelling en levenslang lerende werd daarbij aanzienlijk verkleind. Daarbij werd de **sleutelrol van microcredentials**, zoals uitgewerkt op Europees niveau, expliciet onderschreven.

In de eindrapportering van de instellingen zijn **vijf duidelijke trends** waarneembaar.

Ten eerste was het Voorsprongfonds de aanleiding voor instellingen om hun **visie en beleid rond levenslang leren verder vorm te geven en te verankeren** in de instelling. Ze voerden portfolio-, competentie- en nodenanalyses uit, ontwikkelden kaders voor samenwerkingsovereenkomsten en maakten actieplannen om het aanbod uit te breiden. Instellingen traden daarbij ook buiten de muren van het hoger onderwijs door in gesprek te gaan met het werkveld en de bedrijfswereld. Opleidingen en instrumenten die vallen onder levenslang leren kregen een duidelijkere plaats in de instellingseigen kwaliteitszorgsystemen.

Ten tweede werd het Vlaamse **aanbod voor levenslang leren** dankzij de middelen van het Voorsprongfonds **beter ontsloten**. Vrijwel alle universiteiten en hogescholen beschikken vandaag over een eigentijds platform waarop zij het aanbod rond levenslang leren presenteren, waarbij ze deze opleidingstypes een meer nadrukkelijke plaats geven naast het reguliere opleidingsaanbod. Verschillende instellingen zetten deze platformen vandaag ook in om studenten beter wegwijs te maken in informele vormen van levenslang leren, zoals MOOCs, lezingen, studiedagen, navormingen, leer- of expertgemeenschappen, enz. Instellingen communiceren ook beter over hun aanbod rond levenslang leren aan alumni. Twee instellingsoverschrijdende initiatieven verdienen daarbij een uitdrukkelijke vermelding. De Universiteit Antwerpen, Universiteit Gent, en Vrije Universiteit Brussel ontwikkelden samen een interuniversitair digitaal platform, de Nova Academy, waarop zij hun aanbod rond levenslang leren bundelen en gezamenlijk in de markt zetten. Een gelijkaardig instellingsoverschrijdend platform, Continue, werd ontwikkeld door de instellingen binnen de associatie KU Leuven. Ook andere instellingen werkten hiervoor samen, zij het meer achter de schermen.

Ten derde hebben instellingen bestaande, **praktische drempels voor levenslang leren verkleind**. Verschillende instellingen analyseerden of het huidige aanbod voldoende aansloot bij de noden en interesses van specifieke doelgroepen. Instellingen hervormden vaak samen inschrijvingstools en -processen en ontwikkelden gedeelde procedures voor de erkenning en attestering van reeds verworven competenties (EVC). Om meer studenten toegang te geven tot het aanbod deelden instellingen goede praktijken rond afstandsonderwijs met elkaar, wat resulteerde in nieuwe implementaties (zie ook speerpunt 3).

Ten vierde werd het **aanbod voor levenslang leren** tijdens de looptijd van het Voorsprongfonds sterk uitgebreid of werden daartoe veelbetekenende stappen gezet. Deze transformatie wordt in het bijzonder gekenmerkt door de structurele verankering van **micro-credentials** als instrument voor voortgezet onderwijs. Op het moment van rapportering worden in Vlaanderen meer dan **300 micro-credentials aangeboden**. Instellingen realiseerden dit door reeds bestaande leertrajecten als micro-credential aan te bieden, maar ontwikkelden tijdens de looptijd van het fonds ook een significant aantal nieuwe microcredentials en andere programma's van korte duur, of zetten deze in de steigers.

Ten vijfde versterkten enkele instellingen hun **relatie met de bedrijfswereld** als partner voor levenslang leren. Ze gaven vorm aan trajecten voor starters in het werkveld. Instellingen ontwikkelden kaders om de kwaliteit van werkplekken binnen duale leertrajecten te borgen. Daarnaast werd ingezet op vormingstrajecten voor stage- en werkplekmentoren. Verschillende instellingen creëerden nieuwe functies of omschreven nieuwe rolprofielen die medewerkers in staat moeten stellen om met een sterker mandaat het contact met het werkveld verder uit te bouwen.

2.3. Versterkt inzetten op digitale onderwijsvormen

Tijdens het laatste decennium transformeerde het Vlaamse hogeronderwijsveld van een klassiek systeem met voornamelijk op campus instructief onderwijs naar een **hybride systeem** waarin diverse vormen van digitaal en afstandslernen mogelijk zijn en activerende werkvormen steeds meer gangbaar werden. Met de covid-19 crisis is deze evolutie in een stroomversnelling gekomen. De grote voordelen verbonden aan digitale en activerende onderwijsvormen, zoals het toegankelijke en meer inclusieve karakter, gebieden echter dat de huidige praktijken breder worden ingezet. Met het derde speerpunt gaf het Voorsprongfonds de incentive aan onderwijsinstellingen om enerzijds deze **nieuwe onderwijsvormen duurzaam en structureel te verankeren** en anderzijds hun **personeel verder te professionaliseren** in digitale didactiek en digitaal evalueren. De Vlaamse overheid nodigde hogescholen en universiteiten daarbij voorts uit om zoveel mogelijk goede praktijken met elkaar te delen.

Om beter grip te krijgen op zowel de uitdagingen als de opportuniteiten van digitalisering voerden verschillende instellingen een scan uit van hun curricula en opleidingsonderdelen. Daarnaast hielden een groot aantal hogescholen en universiteiten **reflectieoefeningen** over de mate waarin principes zoals blended learning, digitaal, afstands- en activerend onderwijs deel uitmaken van de onderwijsvisie van de instelling. Deze reflecties leidden vaak ook tot nieuwe beleidsteksten of **toepassingskaders** en zorgden ervoor dat digitale onderwijsvormen mee worden geëvalueerd binnen de **interne kwaliteitszorgprocedures**.

Diverse instellingen investeerden gedurende de looptijd van het Voorsprongfonds in het hervormen en verrijken van hun **digitale leeromgeving**. Online modules werden daarbij logischer en toegankelijker vormgegeven. Hogescholen en universiteiten ontwikkelden ook diverse **nieuwe adaptieve leerpaden** voor (instromende) studenten. Verder werden bijkomende functies ontwikkeld of aangeschaft en geïntegreerd in de leeromgeving, zoals nieuwe video(captatie)platformen, studentenapps, tijdsometers, digitale en online toetsplatformen, enz. Voor die laatste functionaliteit legde Katholieke Universiteit Leuven een databank aan met gemetadateerde toetsitems waaruit automatisch zowel formatieve als summatieve toetsen kunnen worden opgesteld. Verschillende instellingen organiseerden ook pilootprojecten rond *Bring your own device* onderwijs en evaluaties.

De omslag naar digitale onderwijsvormen vergde **investeringen in diverse infrastructuur**. Leslokalen werden uitgerust met flexibele en dynamische volgcamera's en geluidscapterende instrumenten. Dat meer lokalen van audiovisuele infrastructuur zijn voorzien heeft ook een grote impact op het potentieel van multilocatieleren en multicampus onderwijs. Verschillende leslokalen werden ook specifiek ingericht als hybride leslokaal, BYOD-leslokaal of simulatielokaal waarin studenten binnen geësceneerde contexten dieper kunnen leren. VIVES richtte de Flax Future Learning & Augmented Xperience, House of AI op, waarin ze met behulp van multimediale storytelling en nieuwe technologieën, zoals immersive experience, augmented reality en VR training studenten praktische competenties aanleren. De Flax is een fysiek belevingscentrum, specifiek ingericht voor deze nieuwe leervorm.

De digitale omslag maakte het instellingen ook mogelijk om hun **internationale banden** met het onderzoeks- en werkveld beter te benutten. Zo kan de Hogere Zeevaartschool vandaag gemakkelijker internationale gastdocenten en bedrijven betrekken bij hun onderwijsactiviteiten. Universiteit Antwerpen creëerde met haar COIL project een collaboratieve online onderwijsvorm waarbij studenten van verschillende universiteiten en culturele achtergronden digitaal samenwerken aan projecten of opdrachten. Verder hebben instellingen geïnvesteerd in audiovisuele opnamestudio's waarin docenten visueel en/of auditief leermateriaal kunnen vormgeven. Tevens werd er geïnvesteerd in audiovisuele opnamestudio's waarin docenten visueel en/of auditief leermateriaal kunnen vormgeven. Er werd ook steeds ingezet op ondersteuningsmateriaal om docenten te professionaliseren.

Al deze innovaties waren in veel gevallen het werk van **interdisciplinaire onderwijs(design)teams**, waarin informatici, onderwijstechnologen, onderwijsexperts en docenten elkaar konden vinden. Verschillende instellingen richtten hiervoor aparte structuren op zoals virtuele of fysieke onderwijslabs, innovatieraden, leergemeenschappen, enz.. Op instellingsoverstijgend niveau vinden deze professionals elkaar ook in het lerend netwerk van LNO², dat mede dankzij het Voorsprongfonds kon worden versterkt. Om medewerkers en docenten te professionaliseren werden nieuwe vormingen en professionaliseringsmodules ontwikkeld, met bijzondere aandacht voor startende docenten. Een mooi voorbeeld hiervan is de door Hogeschool PXL ontwikkelde digitale zelfscan, waarmee docenten hun eigen digitale skills in kaart kunnen brengen en op basis hiervan een gepersonaliseerd vormingsaanbod krijgen. Sommige instellingen investeerden daarbij ook in specifieke coaches en zowel technisch als didactisch ondersteunend personeel, soms ook op opleidingsniveau.

3. Invloed van het Voorsprongfonds op het opleidingsportfolio

3.1 Analyse van het opleidingsportfolio

Het merendeel van de Vlaamse instellingen voerde gedurende de looptijd van het Voorsprongfonds **een analyse** uit van het instellingseigen opleidingsportfolio. Zij putten daarvoor uit verscheidene informatiebronnen en hanteerden diverse analyse-instrumenten en methoden. Instellingen verzamelden allerlei kwantitatieve en kwalitatieve data; zij voerden literatuurstudies en deskresearch uit, organiseerden focusgroepen, en bevroegen hun doelpubliek, actoren uit het werkveld en alumni. Dankzij het Voorsprongfonds konden instellingen verder de nodige **technische tools** ontwikkelen ter ondersteuning van hun analyses, zoals digitale dashboards. Deze stellen instellingen in staat om verschillende parameters van hun aanbod ten opzichte van elkaar te vergelijken, waaronder het aantal opleidingsonderdelen, het aantal studenten t.o.v. het gewogen aantal studiepunten van een opleidingsonderdeel en de student-docentratio.

De hogescholen en universiteiten lichtten hun opleidingsportfolio door vanuit verschillende perspectieven en gebruikten daarvoor **diverse types analyse-instrumenten**. De interne strategische keuzes, procedures en capaciteiten van instellingen werden daarbij vrijwel steeds in relatie

geplaatst tot de externe kenmerken en noden van het werkveld, de regio en de bredere maatschappij. Verschillende hogescholen voerden hiervoor een fit-gap-analyse uit waarmee zij zowel de sterke aspecten van hun portfolio onderscheidde, als opportuniteiten identificeerden waarvoor zij toekomstige acties kunnen opzetten. Andere instellingen namen hun instellingsbrede competentieprofielen onder de loep en herformuleerden of herwerkten deze. Diverse instellingen maakten een omgevingsanalyse van het opleidingsaanbod en de noden binnen hun regio en het werkveld. UCLL voerde naast deze analyses eveneens een toetsing uit van de toekomstige betaalbaarheid, doceerbaarheid en studeerbaarheid (balansdriehoek) van haar portfolio. Erasmushogeschool Brussel analyseerde dan weer welke impact de recente hervormingen uit het secundair onderwijs kunnen hebben op de mate waarin het opleidingsportfolio van de hogeschool aansluit bij het secundair onderwijs.

Verschillende instellingen maakten tijdens de looptijd van het Voorsprongfonds niet enkel een bredere analyse van het opleidingsportfolio, maar genereerden ook rapporten **op het niveau van specifieke opleidingen**. Zoals hierboven reeds aangegeven konden deze opleidingsrapporten worden aangevuld met strategische data uit de nieuw ontwikkelde dashboards. Instellingen investeerden daarbij ook in vormingen waardoor opleidingsverantwoordelijken, kwaliteitszorgmedewerkers, curriculumontwikkelaars en andere betrokken actoren deze informatie zo goed mogelijk kunnen interpreteren. De instellingen kennen vandaag een **betere kennisdeling en professionalisering** over de grenzen van hun interne structuren voor strategisch portfoliomanagement. Thomas More hanteerde bijvoorbeeld een instellingsbreed toetsingskader met vijf criteria (maatschappelijke relevantie, bouwen van leerladders, doelmatigheid, internationalisering en onderwijskwaliteit) aangevuld met data, waarmee elke individuele unit van de hogeschool vervolgens het aanbod screende.

Processen die moeten leiden tot **strategische wijzigingen** aan het opleidingsportfolio werden dankzij het Voorsprongfonds verder geformaliseerd en geoptimaliseerd. Verschillende instellingen beschikken vandaag dan ook over een duidelijk stappenplan of draaiboek dat moet worden gevolgd bij de ontwikkeling van nieuwe opleidingen of nieuwe curricula. Vrije Universiteit Brussel voorzag een dergelijk model in haar CuSTm project, waarbij curriculumhervormingen nauwer worden verbonden aan de nieuwe onderwijsvisie van de universiteit en curriculumontwikkelaars verschillende vooraf bepaalde fases doorlopen. Ook Artesis Plantijn Hogeschool Antwerpen kon dankzij het Voorsprongfonds een nieuw opleidingsmanagementsysteem installeren met instrumenten als een omgevingsanalyse, opleidingsvormencatalogus, interne macrodoelmatigheid enz.

De analyses zorgden ook voor **een instellingsoverstijgende dialoog**. Instellingen kunnen op een objectievere grond gesprekken met elkaar aangaan over het opleidingsportfolio en de regionale en maatschappelijke noden waaraan zij met hun programmatiebeleid tegemoet willen komen. Het Voorsprongfonds heeft aanzienlijk bijgedragen tot een betere samenwerking tussen instellingen gebaseerd op complementariteit en de erkenning van de eigen accenten en sterktes. Voorbeelden hiervan zijn onder andere het Argendeal project tussen VIVES en Hogeschool Wes-Vlaanderen, de samenwerking tussen Universiteit Gent en Hogeschool Gent en het project 'vrije hogescholen kiezen voor een rationeel opleidingsaanbod in Vlaanderen' van Arteveldehogeschool, Karel de Grote Hogeschool, LUCA School of Arts, Odisee, Thomas More, UCLL en VIVES.

Op basis van de analyses en samenwerkingen hebben verschillende instellingen **(middel)langetermijnplannen** geformuleerd, die hun opleidingsportfolio ook na de looptijd van het Voorsprongfonds zullen beïnvloeden. In deze *roadmaps* of actieplannen nemen hogescholen en universiteiten zich voor om verder initiatief te tonen rond verschillende werkpunten. Zo geven bijna alle instellingen aan in de toekomst meer samen te willen werken door opleidingen beter op elkaar aan te laten sluiten of door meer opleidingen en opleidingsonderdelen te delen. Hogescholen en universiteiten zeggen ook samen te willen kijken hoe leerladders (van kwalificatieniveau 5 tot en met 7) kunnen worden vervolledigd en regionale lacunes kunnen worden ingevuld. Sommige

instellingen geven ook aan te willen snoeien in het aantal keuzevakken en opleidingstrajecten zoals minoren en keuzetrajecten. Daartegenover staat echter het voornemen van instellingen om de verkokering tussen opleidingen tegen te gaan en dezelfde opleidingsonderdelen vaker in verschillende opleidingen op te nemen. Diverse instellingen verwijzen ook naar de nood om de educatieve bachelor- en masteropleidingen te versterken ten einde een grotere instroom aan studenten te bekomen. Ten slotte zeggen instellingen hun aanbod rond levenslang leren nog uit te willen breiden, met name via microcredentials.

3.2. Nieuwe opleidingen

De looptijd van de projecten van het Voorsprongfonds liep samen met de Vlaanderenbrede reflectie over landschap en gesprekken over het bestaande programmatiebeleid. Meer informatie hierover is te vinden in de Visienota in het kader van het Voorsprongfonds hoger onderwijs: landschap.

In termen van **volledige opleidingen** maakte het Vlaams opleidingsportfolio geen grote transformatie door. In schril contrast staan evenwel de **grote evoluties** die hebben plaatsgevonden **op het vlak van levenslang leren**.

De Universiteit Gent bracht elementen uit haar drie bestaande Master of Laws programma's samen in een Master of Laws die van start ging in het academiejaar 2023-2024. Daarnaast biedt de universiteit vandaag vier nieuwe postgraduaatsopleidingen, 80 nieuwe kort- en langlopende opleidingen, 71 nieuwe lezingen en studiedagen en 80 nieuwe microcredentials aan. Voor Universiteit Hasselt werd, buiten de context van het Voorsprongfonds, reeds eerder een groeipad vastgelegd dat de universiteit gedurende de looptijd van het fonds verder uitrolde. Daarnaast concretiseerde de universiteit haar plannen om het aanbod levenslang leren uit te breiden, onder andere door bijkomende pilootprojecten rond de ontwikkeling van microcredentials te financieren. Vrije Universiteit Brussel ontsloot sinds de periode van het Voorsprongfonds meer dan 60 nieuwe initiatieven rond levenslang leren, waaronder minstens 15 microcredentials. Ook Universiteit Antwerpen biedt vandaag een hele reeks nieuwe microcredentials die haar aanbod rond levenslang leren een nieuwe invulling geven. De universiteit voerde ook marktonderzoeken uit naar nieuwe postgraduatoren. Net zoals de andere universiteiten kon ook Katholieke Universiteit Leuven dankzij de middelen van het Voorsprongfonds haar aanbod rond levenslang leren significant uitbreiden. De universiteit richtte de postgraduatoren Toegepaste ethiek en Circulaire Economie en Duurzame Materialen in, alsook de Permanente Vorming met Getuigschrift (PVG) Technologie in de zorg. Verder ontwikkelde de instelling diverse microcredentials binnen de domeinen van de toegepaste ethiek (7) en filosofische vaardigheden (3). Daarnaast ontwierp men een *MOOC Global challenges for a sustainable society*, digitale leertrajecten voor datascience in de humane wetenschappen en diverse andere online modules en *summer schools*.

Ook binnen de Vlaamse hogescholen is er vooral een verandering waar te nemen binnen het aanbod levenslang leren. Daarnaast worden er evenwel ook **nieuwe bacheloropleidingen en graduaatsprogramma's ingericht of ontwikkeld**. Hogeschool PXL kon aan de start van het academiejaar 2023 – 2024 voor het eerst de professionele Bachelor Toegepaste Psychologie inrichten. Deze nieuwe opleiding kent drie afstudeerrichtingen: Arbeids- en organisatiepsychologie, School- en pedagogische psychologie en Klinische psychologie. De instelling biedt daarom zes nieuwe keuzetrajecten aan in diverse programma's. VIVES en Hogeschool West-Vlaanderen onderzochten binnen het project Argendeal hoe ze samen als partners beter kunnen inspelen op de noden van het regionale werkveld. Voor VIVES leidde deze oefening tot de opstart van de professionele bacheloropleidingen Media en entertainment business en de bachelor Human Resources Management. Vanaf september 2024 hoopt de hogeschool ook de bachelor Drone applications te kunnen inrichten. Hogeschool West-Vlaanderen startte in het academiejaar 2023-2024 met vier nieuwe opleidingen: het Graduaat Travel Support en de Bachelors Built Environment, Sociale Readaptatiewetenschappen en Human Resources Management. Op dit moment wordt er voor Hogeschool West-Vlaanderen de Toets Nieuwe Opleidingsprocedure doorlopen voor de bachelors Idea & Innovation Management en Cyber Security en de bachelor na bachelor Sustainable Energy Management. Artesis Plantijn Hogeschool Antwerpen beschikt vandaag over het nieuwe

postgraduaat ondernemen. Verder voert de hogeschool verschillende onderzoeken uit naar microcredentials, een graduaat in de biotechnologie en chemie, een graduaat praktijkassistent, en een postgraduaat *Be Sustainable in Gastronomy*. Odisee biedt het nieuwe Graduaat Hernieuwbare energiesystemen aan. Voor haar Graduaat Orthopedagogische Begeleiding loopt de toets nieuwe opleidingen. Samen met Hogeschool Gent en Arteveldehogeschool doorloopt de instelling momenteel de Toets Nieuwe Opleidingen voor de Professionele Bachelor Human Resources Management. Hogeschool Gent en Arteveldehogeschool richtten ook het duaal verkort brugtraject voor het graduaat Verpleegkunde in. Mede dankzij middelen van het Voorsprongfonds kreeg de geplande Bachelor in de Medische Technologie een positieve beoordeling in de macrodoelmatigheidsprocedure. Hogeschool Gent kon opnieuw beroep doen op middelen uit het Voorsprongfonds om de macrodoelmatigheidsprocedure voor te bereiden voor de instellingsoverschrijdende Master in Landschapsarchitectuur. Ook voor Arteveldehogeschool zorgde de positieve beoordeling van de macrodoelmatigheid van een Bachelor in de Medische Technologie ervoor dat de hogeschool de procedure Toets Nieuwe Opleidingen bij NVAO kon starten. Een gelijkaardig proces voltrok zich voor de professionele bachelor Human Resources Management. Dankzij middelen van het Voorsprongfond kon UCLL haar aanbod rond levenslang leren uitbreiden. De hogeschool ontwikkelde vier nieuwe microcredentials. Verder biedt de hogeschool vandaag drie extra opleidingen aan via afstandsonderwijs: de graduaatsopleiding Programmeren en de postgraduaten ICT-coördinator en Onderwijstechnoloog. Daarnaast bereidde de instelling, dankzij middelen van het fonds, samen met Hogeschool PXL de aanvraag voor van twee nieuwe graduaatsopleidingen. Voor campus Leuven vroeg de hogeschool inmiddels ook twee nieuwe graduaatsopleidingen aan. In samenwerking met LUCA School of Arts werd dan weer een gezamenlijke aanvraag gedaan voor een nieuwe Professionele Bachelor Digital Arts & Entertainment. LUCA School of Arts zal dankzij de middelen van het Voorsprongfonds vanaf februari 2024 kunnen starten met de nieuw ontwikkelde microcredential Creative Skills: storytelling met beeld en video. Karel de Grote Hogeschool breidde de afstudeerrichting Artificiële Intelligentie van de professionele bachelor Toegepaste Informatica uit met nieuwe microcredentials. Erasmushogeschool Brussel ontwikkelde, in samenwerking met Vrije Universiteit Brussel, het postgraduaat toegepaste artificiële intelligentie. Daarnaast gaf de hogeschool nog vorm aan twee nieuwe microcredentials.

3.3. Aanpassingen van het bestaande aanbod

Het Voorsprongfonds maakte het voor hogescholen en universiteiten mogelijk om hun opleidingsportfolio intensief te **analyseren met het oog op rationalisering**. Het grootste deel van de impact van deze analyses zal evenwel pas over verschillende jaren duidelijk kunnen worden waargenomen; weloverwogen en structureel voorbereide hervormingen van het opleidingsportfolio vergen een aanzienlijke tijd. De meeste instellingen geven dan ook aan de interne reflectie over de rationalisering van hun aanbod de komende jaren te blijven voeren. Verder wijzen zij erop dat een groot deel van het opleidingsportfolio toekomstbestendig kan worden gemaakt door in te zetten op intracurriculaire hervormingen; instellingen besluiten eerder uitzonderlijk om volledige opleidingen of afstudeerrichtingen stop te zetten. Toch hebben er zich reeds gedurende de looptijd van het Voorsprongfonds verschillende veranderingen voorgedaan binnen het Vlaamse opleidingsportfolio.

Universiteit Antwerpen besloot de afstudeerrichting biochemie en biotechnologie binnen de educatieve master wetenschappen en technologie stop te zetten. Universiteit Gent bracht drie bestaande LLM-opleidingen samen onder één Master of Laws in de rechten die van start ging in het academiejaar 2023-2024. Verder werkt de universiteit aan nieuwe schakelprogramma's voor enkele masteropleidingen. Hogeschool Gent en Universiteit Gent beslisten om hun samenwerking tussen de Professionele Bachelor in Voedings- en dieetkunde en de Master Lichamelijke opvoeding en Bewegingswetenschappen rond het vormgeven van de minor 'voeding' stop te zetten. De opstart van enkele nieuwe opleidingen deed Hogeschool West-Vlaanderen besluiten om diverse keuzetrajecten af te bouwen en drie bachelorprogramma's volledig stop te zetten; de Bachelor Organisatie en Management, Bachelor Energiemanagement en Bachelor Netwerkeconomie. Verder

werkte de hogeschool samen met VIVES om voor de door hen aangeboden graduaatsopleidingen in Brugge en Kortrijk naar een complementair in plaats van concurrentieel aanbod te evolueren. Voor de graduaatsopleiding Systeem- en netwerkbeheer werd besloten om in academiejaar 24-25 te starten met een uitdoofscenario waarna het programma nog slechts zal worden aangeboden op één onderwijslocatie per stad en in onderling overleg zal worden georganiseerd. Daarnaast onderzoeken de instellingen of zij de graduaatsopleiding Internet of Things samen kunnen inrichten. Voor de graduaatsopleiding HR support zal ten slotte worden gekeken in hoe deze samen met de nieuw in te richten professionele bachelor Human Resource Management deel kan uitmaken van een kwalificatieniveau overstijgende leerladder. VIVES besloot ook om de bacheloropleiding Ecotechnologie stop te zetten. De nieuwe bachelor Human Resource Management zorgt ervoor dat VIVES de afstudeerrichting personeelswerk binnen de bachelor Sociaal werk en het keuzetraject HRM binnen de bachelor Organisatie en management afbouwt. Ook voor Arteveldehogeschool zorgt de nieuw ingerichte professionele bachelor in Human Resources Management ervoor dat het keuzetraject HR binnen de professionele bachelor Organisatie en Management geschrapt werd alsook de afstudeerrichting personeelswerk binnen de professionele bachelor Sociaal werk. Naar aanleiding van de doorlichting van haar opleidingsportfolio besloot ook Artesis Plantijn Hogeschool Antwerpen om verschillende afstudeerrichtingen uit te faseren. Vanaf academiejaar 2023-2024 wordt de afstudeerrichting Technisch-Commercieel Adviseur van de Professionele Bachelor Elektromechanica afgebouwd. De academische bachelor Drama zal vanaf academiejaar 2024-2025 een vernieuwd en één gemaakt curriculum hebben, waardoor de huidige drie afstudeerrichtingen verdwijnen. Verder onderzoekt men of een eventuele uitfasering van de Professionele Bachelor Energiemanagement mogelijk kan zijn door verder te investeren in de afstudeerrichting klimatisering binnen de professionele bachelor elektromechanica. Hogeschool PXL besloot om naar aanleiding van de implementatie van nieuwe keuzetrajecten (zie hierboven) enkele bestaande trajecten af te bouwen. Het keuzetraject International Business binnen de afstudeerrichting Marketing van de professionele bachelor bedrijfsmanagement wordt niet langer aangeboden. Binnen de keuzetrajecten van de professionele bachelor communicatie werden de masterclasses stopgezet. Thomas More dooft volgende programma's/trajecten uit: de bachelor na bachelor ouderencoaching, het graduaat Accounting Administration op campus Turnhout, het graduaat Sales Support in Geel en de afstudeerrichting Business & Languages binnen de bachelor Organisatie & Management. Enkele avondtrajecten worden vandaag ook niet langer door de hogeschool aangeboden. LUCA School of Arts werkte samen met Katholieke Universiteit Leuven en VIVES om de verkorte opleidingen voor zij-instromers te hervormen en aantrekkelijker te maken voor deze doelgroep. Mede in samenwerking met Odisee en Arteveldehogeschool optimaliseerde LUCA School of Arts het 'Traject 3D' binnen de professionele bachelor Visual Design, en exploreerde de instelling hoe het traject ook kon worden aangeboden als dagonderwijs. Katholieke Universiteit Leuven verving haar verkorte bachelor wijsbegeerte, oriëntatie ethiek, door gelijkwaardige micro-credentials. Karel de Grote Hogeschool ten slotte analyseerde haar aanbod rond levenslang leren en besloot enkele aangeboden trajecten uit haar academie te schrappen.

4. Beleidskader voor het versterken van levenslang leren in het hoger onderwijs

Zoals hierboven reeds werd beschreven, maakte het Voorsprongfonds de weg vrij voor het versterkt inzetten op levenslang leren binnen het hoger onderwijs. Vooral inzake **microcredentials** heeft zich binnen Vlaanderen een **Copernicaanse revolutie** afgespeeld. We komen daar verder in deze tekst op terug.

Alvorens over te gaan tot een beleidskader inzake levenslang leren, herhalen we de **definitie van levenslang leren** zoals die ook door de Europese Commissie en het Partnerschap Levenslang leren wordt onderschreven.

Alle leeractiviteiten (formeel, non-formeel en informeel leren) die gedurende het hele leven van een volwassene worden ontplooid om kennis, vaardigheden en competenties vanuit een persoonlijk, burgerlijk, sociaal en/of werkgelegenheidsperspectief te verbeteren. De intentie of het doel om te leren is het kritieke punt dat deze activiteiten onderscheidt van niet-leeractiviteiten (Europese Commissie, 2001). Onder levenslang leren verstaan we alle vormen van leeractiviteiten die volwassenen na voltooiing van hun initiële opleiding ongeacht welk niveau (met inbegrip van het hoger onderwijs) volgen (Europese Commissie, 2006).

Uitgaande van bovenstaande definitie en rekening houdend met de bevindingen tijdens het Voorsprongfonds, werden enkele principes uitgewerkt voor een beleidskader voor levenslang leren binnen het hoger onderwijs:

- Levenslang leren in het hoger onderwijs bevindt zich niet op een eiland.

De instellingen hoger onderwijs zijn door hun expertise, excellentie en bestaande kwalitatieve opleidingsaanbod bij uitstek de ideale speler om samen met andere spelers volop de kaart van levenslang leren te trekken. Naast de instellingen voor hoger onderwijs zijn er **tal van andere aanbieders van levenslang leren in Vlaanderen**. Hierbij denken we aan onderwijsactoren zoals de Centra voor Volwassenenonderwijs en de scholen voor Deeltijds Kunstonderwijs, maar ook aan actoren in de sector van Werk en Sociale economie zoals Syntra, VDAB, sectorfondsen en privé-actoren. Het beleid inzake levenslang leren overstijgt dan ook het beleidsdomein Onderwijs en Vorming en vereist samenwerking met andere beleidsdomeinen en overheden. Al in 2020 heeft de Vlaamse Regering daarom het Platform Levenslang Leren opgericht. Het Partnerschap kreeg de opdracht om van Vlaanderen een lerende samenleving te maken. Het Voorsprongfonds bouwt verder op deze ingeslagen weg.

Naast coherentie met andere aanbieders, moet een Vlaams beleid rond levenslang leren in hoger onderwijs ook sporen met het reeds bestaande, reguliere hogeronderwijsaanbod. Hierbij moet in het bijzonder aandacht geschonken worden aan doorstroom en **erkenning van eerder verworven kwalificaties en competenties (EVC)**.

Tijdens de projecten Voorprongfonds werd duidelijk dat een proces van samenwerking op korte tijd tot kwaliteitsvolle resultaten leidt en de samenwerking tussen instellingen bevordert. Het proces van de opmaak van een ontwerp van afsprakenkader rond microcredentials (zie verder) heeft ook aangetoond dat dit mogelijk is. Het betrekken van zowel de arbeidsmarkt, middenveldorganisaties als de lerenden zelf zijn hierbij echter cruciaal. In de toekomst dient er over gewaakt te worden dat deze actoren worden betrokken bij het verdere beleid.

- Bij de verdere uitrol van levenslang leren in het hoger onderwijs, moet blijvend ingezet worden op de sterktes van het hoger onderwijs.

Het hoger onderwijs kenmerkt zich vandaag door hoogstaand onderwijs, onderbouwd en gelinkt aan onderzoek en maatschappelijke dienstverlening. Alle onderwijsactiviteiten zijn onderhevig aan een interne en externe kwaliteitscontrole, volgens de Europese *Standards and Guidelines for Quality Assurance*⁶ en zijn ingeschaald in het Vlaams Kwalificatiekader. Al deze elementen vormen samen een kwaliteitslabel voor hoger onderwijs. Deze elementen zijn vandaag van toepassing op het reguliere aanbod voor hoger onderwijs, maar bij de verdere uitrol van het beleid rond levenslang leren zal, in overleg met de instellingen, bekeken moeten worden hoe deze elementen ook een rol kunnen spelen in het aanbod levenslang leren. Hierbij is het uitgangspunt dat de activiteiten die hogeronderwijsinstellingen organiseren, m.i.v. microcredentials, in het kader van levenslang leren, even hoogstaand en kwaliteitsvol moeten zijn vormgegeven als het reguliere aanbod.

⁶ <https://www.enqa.eu/esg-standards-and-guidelines-for-quality-assurance-in-the-european-higher-education-area/>

- Nieuwe initiatieven rond levenslang leren vragen ook voldoende aandacht voor ondersteuning van docenten en lerenden.

Het Voorsprongfonds heeft duidelijk gemaakt dat als de instellingen voldoende tijd en ruimte krijgen voor nieuwe initiatieven, deze snel uitgerold kunnen worden. Echter, deze uitrol moet geflankeerd worden door ruimte en tijd voor docenten om zich te professionaliseren en zich aan te passen aan een nieuw publiek van lerenden. Ook voor de lerenden zelf moet er een gepaste ondersteuning voorzien worden. Hierbij is aandacht nodig voor leerloopbaanbegeleiding, het aanbieden van informatie over aanbieders heen en het omgaan met digitale tools.

- Vlaanderen onderschrijft de Europese ontwikkelingen rond levenslang leren en meer bepaald inzake microcredentials.

De Europese Commissie publiceerde op 25 mei 2022 een *aanbeveling betreffende een Europese benadering van microcredentials voor een leven lang leren en inzetbaarheid op de arbeidsmarkt*⁷. Met deze aanbeveling werden microcredentials gelanceerd in Europa en sindsdien zijn ze niet meer weg te denken uit het Vlaamse en internationale (hoger)onderwijsdebat. Ook in Vlaanderen hebben de onderwijsactoren zich recent over dit thema gebogen binnen de werkzaamheden van de Vlaamse Onderwijsraad (VLOR). Die Raad publiceerde haar advies *Microcredentials in Vlaanderen* in oktober 2023 ⁸(zie verder).

- 4.1. Concretisering van het beleid: een ontwerp afsprakenkader voor microcredentials als instrument voor levenslang leren

Recente ontwikkelingen met betrekking tot microcredentials in Vlaanderen

Microcredentials hebben een groot potentieel in het aantrekken van levenslange leerders en zijn in die zin een belangrijk instrument om het beleid inzake levenslang leren verder vorm te geven. In haar advies formuleert de VLOR het als volgt: *‘De Vlor wil met dit advies ondersteunen dat microcredentials een positieve impact kunnen hebben op de deelname aan het levenslang én levensbreed leren in Vlaanderen. Microcredentials kunnen een stimulans betekenen voor de opwaardering en actualisering van professionele vaardigheden, maar even goed voor de persoonlijke ontwikkeling van alle volwassenen.’*

Vlaanderen zette de voorbije jaren reeds voorzichtige stappen om microcredentials ingang te doen vinden in het hoger onderwijs, maar het is pas sinds het Voorsprongfonds dat het hoger onderwijslandschap in Vlaanderen de gelegenheid kreeg om het thema van de microcredentials echt te omarmen. Zo werd er **geëxperimenteerd** met nieuwe microcredentials, aan **visieontwikkeling** gedaan en kreeg het onderwerp ook de volle aandacht van de Vlaamse Onderwijsraad (VLOR), die er zoals reeds vermeld een **advies** over publiceerde. In dat advies buigt de VLOR zich over de mogelijke implementatie van microcredentials in Vlaanderen en gaat na wat er nodig is op vlak van regelgeving, enz. om microcredentials in Vlaanderen verder te implementeren. Ook werkten de instellingen in de schoot van de werkgroep levenslang leren in co-creatie **een ontwerp van afsprakenkader** uit voor het gebruik van microcredentials (zie verder).

Definitie van microcredentials en de inbedding in de Vlaamse context

In juni 2022⁹ heeft de Raad van de Europese Unie haar aanbeveling over microcredentials gepubliceerd. Deze aanbeveling definieert een microcredential als volgt:

‘Micro-credential’ means the record of the learning outcomes that a learner has acquired following a small volume of learning. These learning outcomes will have been assessed against transparent and clearly defined criteria. Learning experiences leading to micro-credentials are designed to provide the learner with specific knowledge, skills and competences that respond to societal,

⁷ <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-9237-2022-INIT/nl/pdf>

⁸ [Microcredentials in Vlaanderen](#)

⁹ [A European approach to micro-credentials | European Education Area \(europa.eu\)](#)

personal, cultural or labour market needs. Micro-credentials are owned by the learner, can be shared and are portable. They may be stand-alone or combined into larger credentials. They are underpinned by quality assurance following agreed standards in the relevant sector or area of activity.

In Annex 1 van de Europese aanbeveling is een overzicht opgenomen van de **standaardelementen** die een microcredential moeten beschrijven.

Ook de twee volgende omschrijvingen zijn relevant voor de scopebepaling van microcredentials.

'Providers of micro-credentials' means education and training institutions and organisations, social partners (i.e. organisations representing workers and employers), employers and industry, civil society organisations, public employment services (PES) and regional and national authorities, and other types of actors designing, delivering and issuing micro-credentials for formal, non-formal and informal learning. This is without prejudice to regional and national legislation and circumstances.

'Learning settings' means the diverse, physical, online, blended, virtual and digital locations, contexts and cultures in which people learn, encompassing all settings in which formal, non-formal and informal learning can occur.'

Binnen Vlaanderen maakten we de keuze om **geen Vlaamse definitie** voor microcredentials op te stellen, maar verder te werken met de Europese definitie en de bijhorende set van standaardelementen. Het advies van de VLOR zegt hierover het volgende: *'De Vlor onderschrijft het belang van de standaardelementen die naar voren worden geschoven. Een heldere omschrijving van elk van deze elementen zorgt ervoor dat microcredentials ten volle hun potentieel kunnen waarmaken: ze kunnen op een transparante manier uitgewisseld worden tussen diverse onderwijsinstellingen en opleidingsverstrekkers in diverse contexten, ze kunnen gecombineerd worden in een groter samenhangend geheel ('stackability', cfr. definitie 'combined into larger credentials'), etc.'*

Wel dringen afspraken zich op over hoe bepaalde elementen toegepast zullen worden binnen het Vlaamse onderwijslandschap. Voor de toepassing van de definitie brengen we de bestaande opleidingen hoger onderwijs, of onderdelen daarvan, die voldoen aan alle elementen van de definitie van een microcredential, in kaart. In Vlaanderen gaat dit om een zeer groot deel van het hogeronderwijsaanbod:

- alle opleidingsonderdelen die deel uitmaken van een graduaats-, bachelor- of masteropleiding, bachelor-na-bachelor en master- na- masteropleidingen;
- de postgraduaatsopleidingen;
- een deel van het aanbod levenslang leren van de instellingen hoger onderwijs.

Aangezien schakel- en voorbereidingsprogramma's als doel hebben studenten toe te leiden naar een andere opleiding van het hoger onderwijs, beschouwen we deze niet als microcredentials.

Hoewel de definitie voor microcredentials breed is, en er in Vlaanderen reeds veel zijn, is het niet nodig om voor alle microcredentials nieuwe afspraken of regelgeving te maken. Voor het opnemen van afzonderlijke opleidingsonderdelen (vb. via een creditcontract) en postgraduatoren zijn bijvoorbeeld geen bijkomende afspraken nodig. Het bestaande decretale kader volstaat hier.

Voor **het aanbod levenslang leren** van de instellingen hoger onderwijs zijn bijkomende afspraken wel noodzakelijk. Dit aanbod vormt dan ook de scope van het beleidskader dat hieronder wordt beschreven.

Naar een afsprakenkader voor het gebruik van microcredentials

Dit voorstel van afsprakenkader werd opgemaakt in co-creatie door de instellingen hoger onderwijs en geeft een gemeenschappelijke visie weer. Het moet leiden naar meer transparantie rond het

begrip microcredentials om ervoor te zorgen dat lerenden en werkgevers zich een duidelijk beeld kunnen vormen van een micro-credential in het hoger onderwijs. Met deze afspraken wordt invulling gegeven aan de vraag van de Europese Commissie en de Vlor¹⁰ om een **gemeenschappelijk raamwerk** uit te werken rond het gebruik van microcredentials in Vlaanderen.

Dit kader is **niet- bindend noch verankerd in wetgeving**. Het verbiedt de instellingen niet om op een andere wijze een aanbod voor levenslang leren in te richten. Het afsprakenkader is enkel van toepassing op de hogescholen en universiteiten in Vlaanderen maar het kan wel als inspiratie dienen voor andere aanbieders.

Het kader heeft als doel afspraken te maken over **het gebruik van de term microcredential, de positie van microcredentials ten opzichte van het opleidingsaanbod van de hogeronderwijsinstellingen, de kenmerken van een microcredential, de registratie van microcredentials en de certificering van microcredentials**. Naast deze elementen kwam ook de **kwaliteitsbewaking** van microcredentials ter sprake.

Het gebruik van de term microcredential

Hoewel de Europese definitie breder is, willen we de term microcredential binnen het hoger onderwijs voorbehouden voor een specifiek deel van het aanbod levenslang leren van een instelling hoger onderwijs dat voldoet aan alle verder beschreven criteria. De termen micro-degree en micro-master willen we in Vlaanderen niet gebruiken.

In het Vlaamse hogeronderwijslandschap kunnen we **4 types van microcredentials** beschrijven:

- Type 1: een combinatie van één of meerdere bestaande opleidingsonderdelen uit graduaats-, bachelor- en/of masteropleidingen¹¹;
- Type 2: een combinatie van één of meer bestaande opleidingsonderdelen uit graduaats-, bachelor- en/of masteropleidingen, aangevuld met nieuw en extra aanbod, specifiek voor levenslang leren;
- Type 3: bestaande inhouden uit graduaats-, bachelor- en/of masteropleidingen¹², samengebracht in een nieuwe microcredential (en dus niet volgens de bestaande opleidingsonderdelen);
- Type 4: nieuwe inhouden of inhouden van bestaande initiatieven levenslang leren samengebracht in een nieuwe microcredential.

In de verschillende types is de combinatie die gemaakt wordt steeds een doelbewuste selectie, met het oog op het beantwoorden van een individuele of maatschappelijke opleidingsnood. Postgraduatoren worden niet als microcredential beschouwd. Zij zijn vandaag voldoende onder de eigen terminologie bekend in het hogeronderwijslandschap. Bovendien worden deze opleidingen nog niet altijd ingebed in de interne kwaliteitszorgsystemen.

De positie van microcredentials ten opzichte van het opleidingsaanbod van de hogeronderwijsinstellingen

Microcredentials hebben als doel om kennis, vaardigheden en competenties bij te brengen aan de student, als antwoord op maatschappelijke, persoonlijke, culturele en/of arbeidsmarktnoden. Ze maken het hoger onderwijs toegankelijker voor studenten die liever geen lang programma opnemen, een bij- of omscholing willen volgen, hun kennis willen uitdiepen, ...

Voor het aanbod levenslang leren zijn er geen programmatieregels opgenomen in de regelgeving. Een instelling voor hoger onderwijs beslist autonoom wanneer ze een nieuwe microcredential wil programmeren en wanneer zij deze wil stopzetten, welke benaming deze heeft, welke onderwijstaal

¹⁰ [Drempels wegwerken voor het levenslang leren in het hoger onderwijs | Vlor](#)

¹¹ Incl. bachelor-na-bachelor en master-na-masteropleidingen.

¹² Incl. bachelor-na-bachelor en master-na-masteropleidingen.

van toepassing is en waar ze ingericht wordt, zolang deze inhoudelijk valt onder een studiegebied waarvoor de instelling onderwijsbevoegdheid bezit. Bij het stopzetten van een opleiding dient de instelling voldoende kansen te voorzien, zodat studenten die in deze microcredential ingeschreven zijn, deze kunnen afwerken.

De kenmerken van een microcredential volgens het onderlinge afsprakenkader

- de onderwijsbelasting van een microcredential wordt uitgedrukt in studiepunten (ECTS) en ligt normaal gezien tussen de 3 en de 20 ECTS. In uitzonderlijke gevallen kan hiervan worden afgeweken en kunnen er microcredentials zijn van meer dan 20 studiepunten. De bovengrenzen zijn gelieerd aan de regels rond de minimale opleidingsduur van een postgraduaat (20 studiepunten) of een master (60 studiepunten).
- Een microcredential kan fysiek, hybride of via afstandsonderwijs aangeboden worden. De hogeronderwijsinstelling houdt steeds rekening met het doelpubliek om de onderwijsvorm te bepalen.
- Een microcredential wordt omschreven door een set van leerresultaten. De inhoud van de microcredential wordt afgestemd op de noden van de lerende, het werkveld en de maatschappij. Deze worden vooraf meegedeeld aan de studenten. De leerresultaten worden ingeschaald in één van de niveaus van de Vlaamse Kwalificatiestructuur.
  - Voor een microcredential type 1 is het kwalificatieniveau hetzelfde als dat van de opleiding. Indien de bouwstenen van de microcredential uit opleidingen van verschillende kwalificatieniveaus komen, telt het kwalificatieniveau dat het grootste aandeel heeft. Bij een status quo maakt de instelling een keuze.
  - Voor de andere microcredentials dienen de leerresultaten steeds ingeschaald te worden.
- Binnen een microcredential worden de leerresultaten getoetst. De evaluatievorm wordt vooraf meegedeeld aan de studenten.
- Een hogeronderwijsinstelling zorgt voor gepaste begeleiding van studenten. Studenten die ingeschreven zijn voor een microcredential hebben in een ideale situatie toegang tot dezelfde diensten als graduaats-, bachelor- en masterstudenten, maar dit is niet steeds haalbaar. De instelling bepaalt een opleidingsaanbod op maat.
- De toelatingsvoorwaarden voor een microcredential kunnen vrij bepaald worden door de instelling. Gezien het karakter van microcredentials dienen zo weinig mogelijk beperkingen te worden opgelegd.
- Microcredentials zijn kwalificaties en kunnen gebruikt worden binnen een EVK-procedure om vrijstellingen aan te vragen.

De kwaliteitszorg van microcredentials

Bij het borgen van microcredentials zijn de onderwijsactoren het eens dat er voldoende aandacht moet zijn voor de diversiteit aan onderwijsinstellingen en opleidingsverstreckers en voor de diverse vormen van microcredentials. De flexibiliteit die essentieel is aan het concept, is ook haar kracht en moet gevrijwaard blijven. Anderzijds moet de hantering van de definitie (inclusief standaardelementen) een garantie bieden op kwaliteit voor de lerenden. Er is daarbij niet noodzakelijk een bijkomende regulering nodig van de kwaliteitszorg van microcredentials. De interne kwaliteitszorg van het aanbod levenslang leren maakt deel uit van het onderwijskwaliteitszorgbeleid van de instelling. De instelling houdt hiervoor rekening met de standaarden en richtlijnen voor kwaliteitszorg in de Europese Hogeronderwijsruimte. Het aanbod van microcredentials van hogescholen en universiteiten valt, voor de externe kwaliteitszorg, binnen de scope van de instellingsreview.

De certificering van microcredentials

Vandaag is de certificering van microcredentials niet geregeld. De instelling reikt een eigen bewijs uit, dat niet door een andere instelling erkend moet worden, en ook niet geregistreerd wordt in de

LED-databank. Indien het om een microcredential van type 1 of 2 gaat, dan kan de student creditbewijzen ontvangen.

In het belang van de lerende, zal onderzocht worden op welke manier de certificering van een microcredential volgens een vaste structuur kan gebeuren. Daarnaast zal bekeken worden om voor microcredentials die onder het kwaliteitszorgsysteem van een onderwijsinstelling vallen dat deze eveneens in de LED-databank opgenomen worden. Ook de VLOR vraagt actie te ondernemen op dit punt. De wettelijke bepalingen rond diploma's en diplomasupplementen kunnen hier als basis genomen worden.

De registratie van micro-credentials

Vandaag de dag is de registratie van microcredentials in de databank hoger onderwijs niet mogelijk. Enkel indien het om een microcredential van type 1 of 2 gaat kan een inschrijving in een opleidingsonderdeel geregistreerd worden. Er zal worden onderzocht op welke manier deze situatie aangepast kan worden zodat een uniforme registratie van een microcredential in de databank hoger onderwijs mogelijk wordt en deze informatie op die manier kan doorstromen naar de LED-databank. Dit weliswaar enkel voor die microcredentials waar een kwaliteitszorgsysteem aan ophangt.

4.2. Verder stappen

Dit ontwerp van afsprakenkader mag worden gezien als een **eerste concretisering** van het ruimer beleid rond levenslang leren in het hoger onderwijs in Vlaanderen. Het vereist nog verder debat en grondige afstemming, niet alleen onder de instellingen voor hoger onderwijs maar ook met andere spelers op het terrein van levenslang leren. *'De Vlor is vragende partij om ook het gesprek aan te gaan over een bredere visie, in overleg met alle andere onderwijsinstellingen en opleidingsverstrekkers die ervaring hebben met leeractiviteiten van beperkte omvang en kleine (onderdelen van) opleidingen. Aanbieders van microcredentials functioneren binnen een verschillend kader, maar ondanks die diversiteit is het wenselijk om goed af te stemmen.'* Met deze passage uit haar advies toont de VLOR eensgezindheid onder de onderwijsactoren om actief met microcredentials aan de slag te gaan, ook buiten het (hoger) onderwijs. Het thema van microcredentials zal ook na het Voorsprongfonds hoog op de onderwijsagenda blijven staan. Getuige daarvan het feit dat het thema behandeld zal worden tijdens het Belgisch Voorzitterschap van de Europese Unie in het voorjaar van 2024. Tijdens die periode organiseert Vlaanderen een *Flagship conference on Lifelong learning* waar microcredentials hoog aan de agenda staan.

5. Conclusie

Deze nota toont aan dat de resultaten van de acties binnen het Voorsprongfonds de verwachtingen sterk hebben overtroffen. De grote verdienste van het Fonds zit in het feit dat de hogeronderwijsinstellingen tijd, middelen en ruimte kregen om samen te experimenteren en diepgaand te reflecteren over hun toekomstbestendigheid. Zo hielden ze hun opleidingsportfolio tegen het licht, namen de relatie ervan met levenslang leren onder de loep en kwamen tot afspraken voor het gebruik van microcredentials.

De acties binnen het Voorsprongfonds leidden in een versneld tempo tot een onderbouwd beeld van hoe het hogeronderwijslandschap er kan uitzien en de positie die het hoger onderwijs kan bekleden binnen de context van levenslang leren. De samenwerkingsbereidheid tussen instellingen kreeg een *boost*, de visie op de toekomst werd opengetrokken en de weg er naartoe vrijgemaakt. Het spreekt voor zich dat het eindpunt niet is bereikt en dat er nog een hele weg voor ons ligt, maar de te hanteren criteria zijn verduidelijkt en de resultaten bieden voldoende fundamenten om op verder te bouwen. In die zin is het Voorsprongfonds geen eindpunt maar eerder een aanmoediging om op hetzelfde élan door te gaan.

De 18 instellingsverslagen zijn als bijlage bij deze mededeling toegevoegd

Bijlage 1: Arteveldehogeschool

Bijlage 2: Artesis Plantijn Hogeschool Antwerpen

Bijlage 3: Erasmushogeschool Brussel

Bijlage 4: Hogeschool Gent

Bijlage 5: Hogeschool PXL

Bijlage 6: Hogeschool West-Vlaanderen

Bijlage 7: Hogere Zeevaartschool

Bijlage 8: Karel de Grote Hogeschool

Bijlage 9: Katholieke hogeschool VIVES Noord en Katholieke hogeschool VIVES Zuid

Bijlage 10: Katholieke Universiteit Leuven

Bijlage 11: LUCA School of Arts

Bijlage 12: Odisee

Bijlage 13: Thomas More Mechelen-Antwerpen en Thomas More Kempen

Bijlage 14: UC Leuven en UC Limburg

Bijlage 15: Universiteit Antwerpen

Bijlage 16: Universiteit Gent

Bijlage 17: Universiteit Hasselt

Bijlage 18: Vrije Universiteit Brussel

De Vlaamse minister van Onderwijs, Sport, Dierenwelzijn en Vlaamse Rand,

Ben WEYTS

**Gefinancierd door
de Europese Unie**
NextGenerationEU